

Evropski okoliš Stanje i izgledi 2020

Izvršni sažetak

Naslovnica: © Simon Hadleigh-Sparks, My City/EEA

Pravna obavijest

Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno službena mišljenja Evropske komisije ili drugih institucija Evropske unije. Evropska agencija za okoliš i druge osobe ili kompanije koje djeluju u ime Agencije nisu odgovorni za upotrebu informacija sadržanih u ovom izvještaju.

Obavijest o autorskim pravima

© Evropska agencija za okoliš, 2019.

Reprodukcija je dozvoljena pod uslovom da se navede izvor.

Više o Evropskoj uniji možete pronaći na internet stranici (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Ured za publikacije Evropske unije, 2019.

ISBN 978-92-9480-186-9

doi: 10.2800/926809

Evropska agencija za okoliš
Kongens Nytorv 6
1050 Kopenhagen K
Danska

Tel.: +45 33 36 71 00

Web: eea.europa.eu

Evropski okoliš Stanje i izgledi 2020

Izvršni sažetak

Uvod

Definirajući izazov ovog stoljeća

Evropski okoliš - stanje i izgledi 2020. god. (SOER 2020) dolazi u ključnom trenutku. suočavamo se sa hitnim izazovima održivosti koji iziskuju hitna sistemski rješenja. To je nedvosmislena poruka kreatorima politika u Evropi i širom svijeta. Opći izazov ovog stoljeća je taj na koji način postići razvoj u svijetu koji balansira društvenu, ekonomsku i okolišnu problematiku.

Ovo je šesti SOER koji je objavila Evropska agencija za okoliš (EEA), i u ovom izdanju za 2020. god identifikira se ozbiljan jaz između stanja okoliša i postojećih kratkoročnih i dugoročnih ciljeva politike EU. Očekivanja građana da žive u zdravom okruženju moraju biti ispunjena, a to će zahtijevati ponovnu usredotočenost na implementaciju kao kamen temeljac EU i nacionalnih politika.

Imajući to u vidu, mi ne samo da moramo učiniti više; nego to moramo učiniti na drugačiji način. Tokom naredne decenije trebat će nam znatno drugačiji odgovori na globalne izazove u vezi sa okolišom i klimom od onih koje smo dali u posljednjih 40 godina. Ovaj izvještaj ima za cilj pružiti informacije za diskusiju o evropskim politikama do 2030. god., uključujući trendove do 2050. god. i dalje.

Te se buduće politike moraju nadovezati na postojeće odgovore na izazove koje imamo u vezi sa okolišom i klimom - pravnu stečevinu - i one moraju uzeti u obzir najnovije znanje koje diktira suštinski drugačiji pristup - i u pogledu onoga što moramo učiniti i u pogledu onoga kako to moramo učiniti.

Pitanje hitnosti ne može se dovoljno naglasiti. Samo u posljednjih 18 mjeseci, IPCC, IPBES, IRP i UN agencija za okoliš ⁽¹⁾ objavili su opsežne globalne naučne izvještaje koji

sadrže slične poruke: trenutni trendovi su u osnovi neodrživi; ovi su trendovi međusobno isprepleteni i povezani sa našim glavnim sistemima proizvodnje i potrošnje; a vremena je sve manje da se osmisle pouzdane aktivnosti koje bi ublažile postojeći trend.

Poziv na temeljnu tranziciju ka održivosti u temeljnim sistemima koji oblikuju evropsku ekonomiju i moderan društveni život - posebno energetske, mobilni, stambeni i prehrambeni sistem - nije nov. Zapravo, takve pozive smo uputili u izdanjima SOER-a za 2010. i 2015., a posljednjih godina, EU je to mišljenje ugradila u važne političke inicijative, poput kružnih paketa i paketa za bio-ekonomiju, zatim klimatske i energetske politike za 2030. i 2050., i njen budući istraživački i inovacijski program. Nadalje, inicijativa EU za održivo finansiranje prva je takve vrste u kojoj se postavljaju ozbiljna pitanja o ulozi finansijskog sistema u pokretanju potrebnih promjena.

Međutim, jedno je promijeniti mišljenje, a drugo uvesti stvarne promjene. Fokus se sada mora staviti na razvoj, brzinu, racionalizaciju i provedbu mnogih, već postojećih, rješenja i inovacija, kako tehnoloških tako i društvenih, istovremeno potičući dodatna istraživanja i razvoj i katalizirajući promjene ponašanja i, najbitnije, saradnju sa građanima i osluškivanje njihovih potreba.

Ne možemo potcijeniti socijalnu dimenziju. Postoje glasni i razumljivi pozivi na pravednu tranziciju, u kojoj se potencijalnim gubitnicima iz ekonomije sa niskim udjelom ugljika pridaje dužna pažnja i briga. Kreatori politika su sada prepoznali da sistemski promjene dovode do nejednake

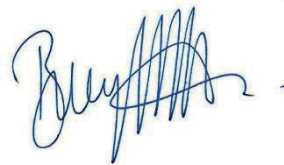
(¹) Izvještaji međuresornog panela za klimatske promjene (IPCC) o globalnom zagrijavanju za 1,5 °C i klimatskim promjenama i zemljištu; Izvještaj međuresorne naučno-političke platforme za servise u oblasti biodiverziteta i ekosistema (IPBES) o globalnoj procjeni servisa u oblasti biodiverziteta i ekosistema; Izvještaj međunarodnog panela za resurse (IRP) o izgledima u oblasti globalnih resursa; Globalni izgledi u oblasti okoliša 6 Agencije UN-a za okoliš

raspodjele troškova i dobiti, ali je potrebno solidno razumijevanje, angažman građana i efikasno djelovanje.

Ni mlade Evrope ne treba zanemariti. Njihovi glasovi su sve glasniji u traženju ambicioznijeg odgovora na klimatske promjene i degradaciju okoliša. Ako u sljedećoj deceniji ne uspijemo promijeniti trenutne trendove, njihov strah za budućnost će se pokazati uveliko utemeljen.

Iako SOER 2020 ne daje sve odgovore na ove složene izazove, radi se o do sada najcjelovitijoj integriranoj procjeni EEA-e i prvoj koja se striktno bavi sistemskim izazovima u kontekstu tranzicije ka održivosti, a koje mi kao društvo moramo napraviti. Zasniva se na 25 godina podataka, analiza i EU politika i oslanja na znanje naše jedinstvene mreže evropskih zemalja članica (Eionet).

Budućnost ne možemo predvidjeti, ali je možemo graditi. Uvjereni smo da ovaj izvještaj predstavlja solidan i pravovremen izvor znanja na kojem se mogu temeljiti rasprave o budućim okolišnim i klimatskim politikama EU i uz pomoć kojeg se mogu oblikovati evropski odgovori na Agendu 2030 Ujedinjenih naroda i Ciljeve održivog razvoja (SDGs). Evropa mora upraviti globalnu tranziciju ka zdravom okolišu u pravednom i održivom svijetu. Ideja o Evropskom zelenom dogovoru – a što je istaknuto kao prioritet u Političkim smjernicama za sljedeći saziv Evropske komisije 2019. - 2024. – može poslužiti kao izvrstan okvir za djelovanje, jer omogućava razmišljanje i inovativnost na nivou sistema, a što nam je potrebno da bismo omogućili ovu tranziciju i stvorili budućnost kojom ćemo svi moći da se ponosimo.

Hans Bruyninckx

Izvršni direktor, Evropska agencija za okoliš

Ukratko o SOER 2020.

Evropa se 2020. god. suočava sa izazovima u vezi sa okolišom koji su po obimu i hitnosti bez presedana. Iako su politike okoliša i klime EU donijele znatne koristi tokom posljednjih decenija, Evropa se suočava sa stalnim problemima u oblastima kao što su gubitak biodiverziteta, korištenje resursa, utjecaji klimatskih promjena i okolišni rizici za zdravlje i dobrobit. Globalni megatrendovi poput demografskih promjena povećavaju mnoge izazove u vezi sa okolišom, dok brze tehnološke promjene donose nove rizike i neizvjesnosti.

Priznajući ove izazove, EU se obavezala na niz dugoročnih specifičnih ciljeva održivosti s općim ciljem „živjeti dobro, u granicama naše planete“. Postizanje ovih ciljeva neće biti moguće bez brzog i temeljnog pomaka u karakteru i ambiciji evropskih odgovora. Evropa mora pronaći načine kako transformirati ključne društvene sisteme koji pokreću okolišne i klimatske pritiske i zdravstvene utjecaje - preispitujući ne samo tehnologije i proizvodne procese, već i obrasce potrošnje i životne stilove. Za ovo će biti potrebno trenutno i usklađeno djelovanje, uključivanjem različitih područja politike i aktera u cijelom društvu, a kako bi se omogućile sistemske promjene.

Evropa će se naći u kritičnom trenutku 2020. godine. Njeni lideri imaju šansu da oblikuju buduća dešavanja koju njihovi nasljednici neće imati. Stoga će naredna decenija biti presudna za utvrđivanje mogućnosti Evrope u 21. stoljeću.

To su, ukratko, opći zaključci dokumenta Evropski okoliš - stanje i izgledi 2020. god. (SOER 2020). Izvještaj sadrži sveobuhvatnu procjenu okoliša Evrope kako bi se podržalo upravljanje i informirala javnost. Kao i svi izvještaji EEA, ovaj je zasnovan na radu Evropske mreže za informiranje i promatranje okoliša (Eionet) - partnerstva između EEA-a i njene 33 države članice i šest zemalja saradnica.

Da bi se shvatilo stanje u evropskom okolišu, njegovi trendovi i izgledi, potreban je integrirani pristup koji prepoznaje složene pokretače i posljedice promjena u okolišu. SOER 2020

pruža upravo to, predstavljajući globalni kontekst koji oblikuje evropski razvoj (dio 1), evropske okolišne i sektorske trendove i izgledi (dio 2), te faktore koji ograničavaju ili omogućavaju transformativne promjene (dio 3). Završava se u dijelu 4 razmišljanjima o tome kako Evropa može da promijeni putanju na kojoj se nalazi i stvori održivu budućnost.

SOER-om 2020 identificiraju se mnogi izazovi i prepreke. Ali u njemu se vide i razlozi za nadu. Evropski građani sve više izražavaju svoje frustracije zbog lošeg upravljanja okolišom i klimom. Znanje o sistemskim izazovima i odgovorima raste i sve se više odražava u okvirima politika EU. Paralelno s tim, inovacije su se brzo pojavile posljednjih godina, uključujući nove tehnologije, poslovne modele i inicijative zajednice. Neki gradovi i regije prednjače u ambiciji i kreativnosti, eksperimentirajući sa različitim načinima života i rada i razmjenom ideja među mrežama.

Svi ovi događaji su važni jer otvaraju prostor vlastima za uvođenje još većih ambicija u politike, ulaganja i aktivnosti. Također pomažu u podizanju svijesti, potičući građane na ponovno razmišljanje o njihovom ponašanju i načinu života. Evropa mora iskoristiti ove prilike, koristeći sva raspoloživa sredstva za postizanje transformativnih promjena u narednoj deceniji.

Evropski okoliš u promijenjenom globalnom kontekstu

Izazovi okoliša i održivosti s kojima se danas suočava Evropa u osnovi su globalnih kretanja već decenijama. U tom periodu, „veliko ubrzanje“ društvenih i ekonomskih aktivnosti transformiralo je odnos čovjeka prema okolišu. Od 1950. godine, svjetsko stanovništvo se utrostručilo na 7,5 milijardi; broj stanovnika u gradovima se učtverostručio na više od 4 milijarde; ekonomska proizvodnja povećala se 12 puta, praćeno sličnim porastom upotrebe azotnih, fosfatnih i kalij gnojiva; a potrošnja primarne energije povećala se pet puta. Gledajući u budućnost, čini se da ovi globalni događaji

nastavljaju vršiti sve jače pritiske na okoliš. Očekuje se da će svjetsko stanovništvo porasti za gotovo jednu trećinu, do 10 milijardi, do 2050. god. U globalnim okvirima, potrošnja resursa mogla bi se udvostručiti do 2060. godine, s tim da će potražnja za vodom porasti za 55% do 2050. godine, a potražnja za energijom za 30% do 2040. godine.

Veliko ubrzanje nesumnjivo je proizvelo velike koristi, ublažavajući patnju i povećavajući prosperitet u mnogim dijelovima svijeta. Naprimjer, udio globalnog stanovništva koje živi u ekstremnom siromaštvu naglo se smanjio - sa 42% 1981. na manje od 10% u 2015. Ipak, isti su događaji nanijeli i veliku štetu ekosistemima. Globalno gledano, oko 75% kopnenog i 40% morskog okoliša sada je ozbiljno izmijenjeno. Na zemlji se izuzetno brzo gubi biološka raznolikost, a više vrsta je pod prijetnjom istrebljenja sada nego u bilo kojem trenutku u ljudskoj historiji. Zapravo, postoje dokazi da je šesto masovno izumiranje biološke raznolikosti u toku.

Mnoge promjene u globalnom klimatskom sistemu koje su uočene još 1950-ih slično nemaju presedana decenijama do milenija. One su uglavnom posljedica emisije stakleničkih plinova iz ljudskih aktivnosti, kao što su izgaranje fosilnih goriva, poljoprivreda i krčenje šuma.

Direktno i indirektno, ovi pritisci nanose ogromnu štetu ljudskom zdravlju i dobrobiti. Globalni teret bolesti i prerane smrti povezan sa zagađenjem okoliša već je tri puta veći od AIDS-a, tuberkuloze i malarije zajedno. Ali nastavak velikog ubrzanja mogao bi stvoriti još dalekosežnije prijetnje ako pritisci pokrenu kolaps ekosistema poput Arktika, koralnih grebena i šume Amazona. Iznenadni i nepovratni pomaci ove vrste mogu ozbiljno narušiti sposobnost prirode za pružanje vitalnih usluga kao što su snabdijevanje hranom i resursima, održavanje čiste vode i plodnog tla i pružanje zaštite protiv elementarnih nepogoda.

Kao pionir industrijalizacije, Evropa je odigrala ključnu ulogu u oblikovanju ovih globalnih promjena. Danas ona i dalje troši više resursa i doprinosi degradaciji okoliša više nego mnoge druge svjetske regije. Kako bi zadovoljila ove visoke nivoe potrošnje, Evropa ovisi o resursima koji se izvlače ili koriste u drugim dijelovima svijeta, kao što su voda, zemlja, biomasa i drugi materijali. Kao rezultat, mnogi utjecaji na okoliš povezani s evropskom proizvodnjom i potrošnjom nastaju izvan Evrope.

Ovo je sve skupa veliki izazov za Evropu i druge regije u svijetu. Trenutne putanje društvenog i ekonomskog razvoja uništavaju ekosisteme koji u konačnici održavaju čovječanstvo. Prelazak na održive trendove zahtijevat će brza i znatna smanjenja pritiska na okoliš, daleko veća od sadašnjih.

Evropski okoliš u 2020. godini

Kako su karakter i razmjere globalnih izazova u oblasti okoliša i klime postajali jasniji, tako su se razvijali okviri politika. Evropski okvir politike za okoliš - pravna stečevina za okoliš - sve se više oblikuje ambicioznim dugoročnim vizijama i ciljevima. Opća vizija za evropski okoliš i društvo postavljena je u Sedmom akcionom programu za okoliš (7. APO), koji predviđa da do 2050. godine:

Živimo dobro, unutar ekoloških granica planete. Naše blagostanje i zdrav okoliš potiču iz inovativne, kružne ekonomije u kojoj se ništa ne trači i gdje se prirodnim resursima održivo upravlja, a bioraznolikost štiti, vrednuje i obnavlja na načine koji povećavaju otpornost našeg društva. Naš rast sa niskim udjelom ugljika odavno se odvaja od upotrebe resursa, zadajući tempo za sigurno i održivo globalno društvo.

Politike za okoliš EU zasnivaju se na tri tematska prioriteta politika u 7. APO-u: (1) zaštita, očuvanje i unapređenje prirodnog kapitala EU; (2) pretvaranje EU u resursno efikasnu, zelenu i konkurentnu ekonomiju s niskim udjelom ugljika; i (3) zaštita građana EU od pritiska u vezi sa okolišom i rizikom po njihovo zdravlje i dobrobit. U posljednjih nekoliko godina, EU je usvojila i niz strateških okvirnih politika koje se fokusiraju na transformaciju ekonomije i pojedinih sistema EU (npr. energija, mobilnost) na načine koji omogućavaju prosperitet i pravičnost, dok istovremeno štite ekosisteme. Kao dopuna ovome su Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih naroda (UN), koji daju logički okvir za transformativne promjene koje prepoznaju međuovisnost društvenih, ekonomskih i okolišnih ciljeva.

Naspram dugoročne vizije Evrope i komplementarnih strateških ciljeva, jasno je da Evropa ne postiže dovoljan napredak u rješavanju okolišnih izazova. Procjene nedavnih trendova i izgleda u SOER 2020 imaju jasnu poruku: politike su bile efikasnije u smanjenju pritiska na okoliš nego u zaštiti biološke raznolikosti i ekosistema, te ljudskog zdravlja i dobrobiti. Uprkos uspjesima evropskog upravljanja okolišom, problemi i dalje postoje, te je perspektiva evropskog okoliša u narednim decenijama obeshrabrujuća (Tabela ES.1).

Jasno je da prirodni kapital još nije zaštićen, očuvan i unaprijeđen u skladu sa ambicijama 7. APO-a. Mali udio zaštićenih vrsta (23%) i staništa (16%) u povoljnom je statusu očuvanja i Evropa nije na putu da ispuni svoj ukupni cilj zaustavljanja gubitka biološke raznolikosti do 2020. Evropa je postigla ciljeve koji se odnose na označavanje kopnenih i morskih zaštićenih područja i neke su se vrste oporavile, ali većina drugih ciljeva vjerovatno neće biti ispunjena.

Tabela ES.1 Sažetak prethodnih trendova, perspektiva i izgleda za ispunjavanje strateških zadataka/ciljeva

Theme	Past trends and outlook		Izgledi za ispunjavanje strateških zadataka/ciljeva		
	Prethodni trendovi (10-15 god.)	Perspektiva do 2030.	2020	2030	2050
Zaštita, očuvanje i unapređenje prirodnog kapitala					
Kopnena zaštićena područja			☒		
Morska zaštićena područja			☒		
Zaštićene vrste i staništa u EU			☒		
Obične vrste (ptice i leptiri)			☒		
Stanje i servisi ekosistema			☒		
Vodeni ekosistemi i močvare			☒		
Hidromorfološki pritisci			☒		
Stanje morskih ekosistema i biodiverzitet			☒		
Pritisci i utjecaj na morske ekosisteme			☒		
Urbanizacija i korištenje zemljišta u poljoprivredne i šumarske svrhe					☒
Stanje zemljišta			☒		
Aerozagađenost i utjecaj na ekosisteme			☐	☐	
Hemijska zagađenost i utjecaj na ekosisteme			☒		
Klimatske promjene i utjecaj na ekosisteme			☒		
Resursno efikasna, kružna ekonomija sa niskim udjelom ugljika					
Efikasnost materijalnih resursa			☒		
Kružna upotreba materijala				☐	
Nakupljanje otpada			☐		
Gospodarenje otpadom			☐		
Emisije stakleničkih plinova i aktivnosti ublažavanja			☒	☒	☒
Energetska efikasnost			☐	☒	☒
Obnovljivi energetske izvori			☒	☒	☒
Emisije aerozagađivača			☒	☐	
Emisije industrijskih zagađivača			☐		
Čiste industrijske tehnologije i procesi			☐		
Emisije hemikalija			☒		
Apstrakcija vode i njeni pritisci na površinske i podzemne vode			☒		
Održiva upotreba mora			☐		
Zaštita od okolišnih rizika za zdravlje i dobrobit					
Koncentracije aerozagađivača			☒	☒	
Utjecaj aerozagađenja na ljudsko zdravlje i dobrobit				☒	
Izloženost stanovništva okolišnoj buci i utjecaj na ljudsko zdravlje			☒		
Očuvanje tihih područja			☒		
Pritisci zagađenosti na vodu i veza sa ljudskim zdravljem			☒		
Hemijska zagađenost i rizici za ljudsko zdravlje i dobrobit			☒		
Rizici klimatskih promjena za društvo			☐		
Strategije i planovi adaptacije na klimatske promjene			☐		
Indikativna procjena prethodnih trendova (10-15 godina) i perspektiva do 2030.			Indikativna procjena izgleda za ispunjavanje odabranih strateških zadataka/ciljeva		
	Pozitivni trendovi/aktivnosti dominiraju		Godina ☒	Većim dijelom ispunjeni	
	Trendovi/aktivnosti daju miješanu sliku		Godina ☐	Jednim dijelom ispunjeni	
	Negativni trendovi/aktivnosti dominiraju		Godina ☒	Većim dijelom nisu ispunjeni	

Napomena: Godina za zadatke/ciljeve na predstavlja tačnu ciljnu godinu nego vremenski okvir za zadatke/ciljeve.

Mjere politike usmjerene na prirodni kapital donijele su koristi u nekim oblastima, ali mnogi problemi i dalje postoje a neki se i pogoršavaju. Naprimjer, smanjeno zagađenje poboljšalo je kvalitet vode, ali EU je daleko od postizanja dobrog ekološkog statusa za sva vodna tijela do 2020. Gospodarenje zemljištem je poboljšano, ali fragmentacija krajolika i dalje raste i šteti staništima i biološkoj raznolikosti. Aerozagađenje i dalje utječe na bioraznolikost i ekosisteme, a 62% evropskog područja ekosistema izloženo je prekomjernim nivoima azota, uzrokujući eutrofikaciju. Očekuje se da će se utjecaj klimatskih promjena na biološku raznolikost i ekosisteme pojačati, dok aktivnosti poput poljoprivrede, ribarstva, prometa, industrije i proizvodnje energije i dalje uzrokuju gubitak biološke raznolikosti, izvlačenje resursa i štetne emisije.

Evropa je ostvarila veći napredak u pogledu efikasnosti resursa i kružne ekonomije. Potrošnja materijala je opala, a efikasnost resursa se poboljšavala kako se povećavao bruto domaći proizvod. Emisija stakleničkih plinova smanjila se za 22% između 1990. i 2017., kako zbog mjera politike tako i zbog ekonomskih faktora. Udio obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije stalno se povećavao i dostigao 17,5% u 2017. Energetska efikasnost se poboljšala, a krajnja potrošnja energije smanjila otprilike na nivo iz 1990. Emisija zagađivača u zrak i vodu je smanjena, dok se ukupna apstrakcija vode u EU smanjila za 19% između 1990. i 2015. godine.

Međutim, noviji trendovi su manje pozitivni. Naprimjer, potražnja za finalnom energijom zapravo se povećala od 2014. godine i ako se tako nastavi, cilj EU za 2020. godinu u pogledu energetske efikasnosti možda neće biti ispunjen. Štetne emisije iz prometa i poljoprivrede su također povećane, dok su proizvodnja i potrošnja opasnih hemikalija ostale stabilne. Izgledi za 2030. godinu sugerišu da trenutna stopa napretka neće biti dovoljna za ispunjenje klimatskih i energetske ciljeve 2030. i 2050. godine. Pored toga, rješavanje pritiska na okoliš iz ekonomskih sektora kroz integraciju sa okolišom nije bilo uspješno, što ilustriraju stalni utjecaji poljoprivrede na biološku raznolikost i zagađenje zraka, vode i tla.

Evropa je postigla određeni uspjeh u zaštiti Evropljana od rizika iz okoliša za zdravlje i dobrobit. Naprimjer, voda za piće i kupanje je uglavnom visokog kvaliteta u cijeloj Evropi. Međutim, i dalje postoje problemi u nekim oblastima i izgledi su zabrinjavajući. Naprimjer, neke trajne i pokretne hemikalije odolijevaju čak i naprednom načinu pročišćavanja vode za piće. Slično tome, iako su emisije zagađivača zraka opale, gotovo 20% gradskog stanovništva EU živi u područjima sa koncentracijom zagađivača zraka iznad najmanje jednog standarda kvaliteta zraka u EU. Izloženost sitnim česticama je odgovorna za oko 400 000 prijevremenih smrtnih slučajeva

u Evropi svake godine, a zemlje srednje i istočne Evrope nesrazmjerno su pogođene.

Na zdravlje i dobrobit ljudi još uvijek utječu buka, opasne hemikalije i klimatske promjene. Ubrzanje klimatskih promjena vjerovatno će donijeti povećane rizike, posebno za ranjive grupe. Utjecaji mogu nastati zbog toplotnih talasa, šumskih požara, poplava i promjena obrazaca u prevalenciji zaraznih bolesti. Osim toga, okolišni rizici za zdravlje ne utječu na sve na isti način, a postoje i izražene lokalne i regionalne razlike širom Evrope u smislu socijalne ranjivosti i izloženosti okolišnim opasnostima po zdravlje. Općenito, izgledi za smanjenje rizika iz okoliša za zdravlje i dobrobit su nesigurni. Sistemski rizici za zdravlje su složeni i postoje velike praznine i nesigurnosti u bazi znanja.

Razumijevanje i odgovor na sistemske izazove

Ustrajnost velikih okolišnih izazova može se objasniti raznim povezanim faktorima. Prvo, okolišni pritisci i dalje su znatni uprkos napretku u njihovom smanjenju. Napredak je također usporen u nekim važnim oblastima kao što su emisija stakleničkih plinova, industrijske emisije, stvaranje otpada, energetska efikasnost i udio obnovljive energije. To podrazumijeva potrebu da se ide korak dalje od inkrementalnih poboljšanja efikasnosti i da se ojača provedba okolišnih politika, a kako bi se postigao njihov puni učinak.

Složenost sistema okoliša također može da znači da će nakon smanjenja pritisaka proći izvjesno vrijeme prije nego se vidi poboljšanje prirodnog kapitala, te ljudskog zdravlja i dobrobiti. Rezultati iz okoliša, poput gubitka biološke raznolikosti, često su određeni različitim faktorima, što znači da vanjski faktori mogu ublažiti djelotvornost mjera politike i lokalnih upravljačkih aktivnosti. Tu se misli na globalne trendove kao što su rastuća populacija, ekonomska proizvodnja i upotreba resursa, a sve to utječe na situaciju u Evropi. Gledajući u budućnost, javlja se i zabrinutost zbog pokretača promjena, poput tehnoloških i geopolitičkih razvojnih trendova, koji imaju nejasne posljedice.

Najvažniji faktor koji je u osnovi evropskih upornih problema i izazova u vezi sa okolišom i održivosti je možda taj što su oni neraskidivo povezani sa ekonomskim djelatnostima i načinom života, posebno sa društvenim sistemima uz pomoć kojih Evropljani zadovoljavaju svoje osnovne potrebe, poput hrane, energije i mobilnosti. Kao rezultat toga, korištenje resursa i zagađenje društva na složen način su vezani za radna mjesta i zaradu u cijelom lancu vrijednosti; za velika ulaganja u infrastrukturu, mehanizaciju, vještine i znanje; za ponašanja i način života; te za javne politike i institucije.

Velika međusobna povezanost unutar i između društvenih sistema znači da često postoje velike prepreke za postizanje brzih i dalekosežnih promjena potrebnih za postizanje dugoročnih ciljeva održivosti Evrope. Naprimjer:

- Sisteme za proizvodnju i potrošnju karakteriziraju vezanost i ovisnost, a što je povezano s činjenicom da su se elementi sistema - tehnologija, infrastruktura, znanje i slično - često decenijama razvijali zajedno. To znači da će se radikalnom izmjenom ovih sistema vjerovatno narušiti investicije, radna mjesta, ponašanja i vrijednosti, a što će izazvati otpor zahvaćenih industrija, regija ili potrošača.
- Međusobne veze i povratne sprege unutar sistema znače da promjena često dovodi do neplaniranih rezultata ili iznenađenja. Naprimjer, dobici koji se zasnivaju na tehnologiji mogu biti narušeni promjenama životnog stila, dijelom zbog „efekata oporavka“, kada poboljšanja efikasnosti rezultiraju uštedama koje omogućavaju veću potrošnju.
- Sistemi proizvodnje i potrošnje također su direktno i indirektno povezani, oslanjanjem recimo na zajedničku bazu prirodnog kapitala za osiguranje resursa i apsorpciju otpada i emisija. Taj „resursni *nexus* ili vez“ znači da rješavanje problema u jednom području može proizvesti neplaniranu štetu na nekom drugom mjestu, naprimjer, deforestacija i poskupljenje hrane uslijed proizvodnje biogoriva.

Sistemske karakteristike evropskih izazova u oblasti okoliša pomaže da se objasne ograničenja uspostavljenih pristupa upravljanja okolišom prilikom uvođenja potrebnih promjena. Iako su primijećeni znakovi napretka u sistemima hrane, energije i mobilnosti, utjecaji na okoliš su i dalje veliki i trenutni trendovi nisu u skladu sa dugoročnim ciljevima u oblasti okoliša i održivosti.

Sve veći broj istraživanja i praksi pruža uvid u to kako se mogu postići fundamentalne sistemske promjene. Takve tranzicije su dugoročni procesi koji kritično ovise o pojavi i širenju različitih oblika inovacija i koji pokreću alternativne načine razmišljanja i življenja - nove društvene prakse, tehnologije, poslovni modeli, rješenja utemeljena na prirodi i tako dalje. Nemoguće je unaprijed tačno znati koje će se inovacije pojaviti, hoće li ili kako biti integrirane u način života, te kako će one utjecati na rezultate održivosti. Tranzicije stoga uključuju brojne nesigurnosti, konflikte i compromise.

Ovakvo razumijevanje sistemskih promjena ima važne posljedice na upravljanje. Prvo, percipirana uloga vlasti prelazi sa uloge „pilota“, sa znanjem i alatima za usmjeravanje društva ka održivosti, na ulogu nekoga koji omogućava inovacije i transformacije u svim segmentima društva. Planiranje od vrha prema dnu i dalje ima ulogu u nekim kontekstima.

Ali vlast također treba pronaći načine da iskoristi utjecaj građana, zajednica i poslovnih subjekata.

Da bi se to postiglo, neophodni su doprinosi u mnogim strateškim oblastima i nivoima vlasti za zajedničke ciljeve. Instrumenti politike okoliša i dalje igraju ključnu ulogu. Međutim, za sistemske promjene bit će potreban mnogo širi miks politika za promicanje inovacija i eksperimentiranje, za omogućavanje širenja novih ideja i pristupa, kao i za garanciju da će strukturne ekonomske promjene polučiti korisne i fer rezultate. Složenost i neizvjesnost procesa tranzicije također znači da će vlade trebati da iznađu načine za koordinaciju i usmjeravanje akcija prema dugoročnim ciljevima održivosti u svim segmentima društva, kao i za upravljanje rizicima i neplaniranim posljedicama koje neizbježno prate sistemske promjene.

U kojem pravcu će Evropa krenuti dalje?

Ukupno gledano, analiza u dijelovima 1-3 ističe upornost, razmjere i hitnost izazova sa kojima se Evropa suočava. Postizanje vizije održivosti EU do 2050. god. još je uvijek moguće, ali zahtijevat će promjenu karaktera i ambicije aktivnosti. To znači i jačanje utvrđenih instrumenata politika i njihovu nadogradnju uz inovativne pristupe upravljanju. Oslanjajući se na uvide iz cijelog izvještaja, dio 4 identificira mnoštvo važnih oblasti gdje je potrebno djelovati kako bi se omogućila tranzicija.

Jačanje provedbe politika, integracije i koherentnosti:

Potpuna provedba postojećih politika odvela bi Evropu daleko u ostvarenju njenih okolišnih ciljeva do 2030. godine. Za postizanje pune provedbe bit će potrebno bolje finansiranje i izgradnja kapaciteta; angažovanje preduzeća i građana; bolja koordinacija lokalnih, regionalnih i nacionalnih vlasti; i jača baza znanja. Osim provedbe, Evropa se mora pozabaviti prazninama i slabostima strateških okvira, naprimjer, u vezi sa kopnom, tлом i hemikalijama. Bolja integracija okolišnih ciljeva u sektorske politike također je od suštinskog značaja, kao i poboljšana koherentnost politika.

Izrada boljih sistemskih i dugoročnijih politika i

obavezujućih ciljeva: Rastući broj strateških politika koje se bave ključnim sistemima (npr. energija i mobilnost) i koje unapređuju transformaciju u nisko-ugljičnu i kružnu ekonomiju važni su instrumenti za poticanje i usmjeravanje koherentnih aktivnosti u svim segmentima društva. Ali oblasti koje pokrivaju dugoročne politike treba proširiti i na ostale važne sisteme i problematiku, poput hrane, hemikalija i upotrebe zemljišta. Uporedive multi-disciplinarnе strategije potrebne su i na ostalim nivoima upravljanja - uključujući države, regije i gradove. Uključivanje aktera u razvoj

transformativnih vizija i puteva važno je za odražavanje različitih stvarnosti u Evropi i za maksimiziranje zajedničkih okolišnih, društvenih i ekonomskih koristi.

Predvođenje međunarodnih aktivnosti ka održivosti:

Evropa ne može izolirano ispuniti ciljeve održivosti. Globalni problemi u oblasti okoliša i održivosti zahtijevaju globalne odgovore. EU ima značajan diplomatski i ekonomski utjecaj koji može koristiti za poticanje usvajanja ambicioznih sporazuma u oblastima kao što su biološka raznolikost i korištenje resursa. Potpuna provedba UN-ove agende za 2030. godinu za održivi razvoj u Evropi, kao i aktivna podrška implementaciji u drugim regijama, bit će ključna ako će Evropa biti ta koja će na globalnom planu preuzeti vodstvo u provedbi tranzicije ka održivosti. Korištenje Ciljeva održivog razvoja kao općeg okvira za razvoj politika u narednih 10 godina mogao bi biti važan korak ka ostvarenju vizije Evrope za 2050. god.

Poticanje inovacija u potpunom društvu: Promjena putanje ovisit će kritično o pojavi i širenju različitih oblika inovacija koje mogu pokrenuti nove načine razmišljanja i življenja. Sjeme za ovu promjenu već postoji. Sve više poduzeća, poduzetnika, istraživača, gradskih uprava i lokalnih zajednica eksperimentira s različitim načinima proizvodnje i potrošnje. U praksi se, međutim, inovacije često susreću sa velikim preprekama. Javne politike i institucije stoga imaju vitalnu ulogu u omogućavanju sistemskih promjena. Politike okoliša i dalje su ključne, ali systemske inovacije zahtijevaju koherentan doprinos raznolikih strateških područja, u rasponu od istraživanja, inovacija, sektorskih i industrijskih politika do obrazovanja, socijalnog sektora, trgovine i zapošljavanja.

Povećanje investicija i preusmjeravanje finansija:

Iako će postizanje tranzicije prema održivosti zahtijevati velike investicije, Evropljani će mnogo toga dobiti - što zbog izbjegnute štete za prirodu i društvo, što zbog ekonomskih i društvenih prilika koje stvaraju. Vlasti moraju u potpunosti iskoristiti javne resurse za podršku eksperimentiranju, uložiti u inovacije i rješenja koja se temelje na prirodi, praktirati održivu nabavku i podržati zahvaćene sektore i regije. One također imaju ključnu ulogu u mobilizaciji i usmjeravanju privatne potrošnje osmišljavanjem opcija za ulaganja i konzumaciju i u uključivanju finansijskog sektora u održiva ulaganja provedbom Akcionog plana EU za održivo finansiranje i njegovom nadgradnjom.

Upravljanje rizicima i osiguravanje društveno

pravedne tranzicije: Za uspješno upravljanje tranzicijom ka održivosti potrebno je da društvo prepozna potencijalne rizike, mogućnosti i kompromise i osmisli načine da ih izbjegne. Politike imaju ključnu ulogu u postizanju „pravednih tranzicija“ tako što, naprimjer, podržavaju kompanije i radnike u sektorima koji se postepeno gase kroz prekvalifikaciju, subvencije, tehničku pomoć ili investicije koje pomažu pogođene oblasti. Rano prepoznavanje nastalih rizika i mogućnosti povezanih sa tehnološkim i društvenim razvojem treba kombinirati sa adaptivnim pristupima, temeljenim na eksperimentisanju, praćenju i učenju.

Povezivanje znanja s djelovanjem: Za postizanje tranzicije ka održivosti potrebno je raznoliko novo znanje, koje se temelji na više disciplina i vrsta proizvodnje znanja. To uključuje dokaze o sistemima koji stvaraju pritiske na okoliš, puteve ka održivosti, perspektivne inicijative i prepreke za promjene. Metode predviđanja važan su način uključivanja ljudi u participativne procese kako bi istražili moguće perspektive, ishode i rizike ili mogućnosti. Stvaranje, dijeljenje i upotreba relevantnih dokaza u potpunosti može iziskivati promjene u sistemu znanja povezujući nauku sa politikama i aktivnostima, uključujući razvoj novih vještina i institucionalnih struktura.

Narednih 10 godina

Postizanje ciljeva Agende 2030. za održivi razvoj i Pariškog sporazuma zahtijevat će hitne mjere u svakoj od ovih oblasti u narednih 10 godina. Da budemo jasni, Evropa neće ostvariti svoju viziju održivosti, „živjeti dobro, u granicama naše planete“, tako što će jednostavno promovirati ekonomski rast i nastojati upravljati štetnim nuspojavama koristeći instrumente okolišnih i socijalnih politika. Umjesto toga, održivost treba da postane vodeći princip ambicioznih i koherentnih politika i djelovanja u cijelom društvu. Da bi transformativne promjene bile moguće, sva područja i nivoi vlasti trebat će raditi zajedno i koristiti ambiciju, kreativnost i moć građana, poduzeća i zajednice. Evropa 2020. godine ima jedinstvenu priliku da povede globalni odgovor na izazove u pogledu održivosti. Sada je vrijeme za djelovanje.

O SOER-u

Evropska agencija za okoliš (EEA) je agencija EU osnovana Uredbom Vijeća (EEZ) br. 1210/90. Uredbom je uspostavljena i Evropska mreža za informiranje i osmatranje okoliša (Eionet) kao partnerska mreža 33 zemlje članice ⁽²⁾ i šest zemalja saradnica ⁽³⁾. Mandat EEA je saradnja sa Eionetom u pružanju znanja, a kako bi relevantne zainteresirane strane u institucijama EU i zemljama Eioneta mogle donositi informirane odluke o poboljšanju evropskog okoliša i kretanju prema održivosti.

Kao dio tog mandata, jedan od glavnih zadataka EEA je objavljivanje izvještaja o stanju, trendovima i izgledima za okoliš svakih pet godina. Takvi se izvještaji pripremaju od 1995. godine i sadrže procjenu stanja i izgleda za evropski okoliš, i koriste se kao izvor informacija za provedbu i razvoj politika EU. To čine na način da nadgledaju protekle trendove, napredak u ispunjavanju utvrđenih budućih ciljeva i prilike da politike EU doprinesu ispunjavanju dugoročnih ciljeva.

Kao i prethodni izvještaji, Evropski okoliš - stanje i izgledi 2020. (SOER 2020) pruža relevantno, pouzdano i uporedivo znanje, te se oslanja na mnoge izvore koji su dostupni EEA i Eionetu. Izrada izvještaja je vođena rasprostranjenom spoznajom da su pitanja okoliša isprepletana s većinom aspekata društva, a što utječe na sveukupne izgleda za postizanje održivosti i sugerira da su akterima u procesu potrebne nove vrste znanja koje će podržati njihovo djelovanje.

SOER 2020 se nadovezuje na zaključke prethodnog izdanja, objavljenog u martu 2015. SOER 2015 je pokazao da je, iako je primjena politika EU dovela do znatnih koristi za evropski

okoliš i dobrobit ljudi, Evropa suočena s velikim izazovima u rješavanju trajnih problema u oblasti okoliša, a koji su na složene načine povezani sa sistemima proizvodnje i potrošnje. Prema izvještaju iz 2015. god, temeljne tranzicije u sistemima proizvodnje i potrošnje uzrokovale su degradaciju okoliša, uključujući hranu, energiju i mobilnost.

Izvještaj za 2020. godinu dolazi u vrijeme kada se društvo stavlja na ispit zbog lažnih informacija i lažnih vijesti. U izvještaju se čine svi napori da se prepozna ta realnost na način da bi se osigurala transparentnost iscrpnim referenciranjem naučnih spoznaja i poboljšao pristup ocjenjivačkim i komunikacijskim aspektima kvaliteta i nesigurnosti, te praznina u znanju. Izvještaj je također podvrgnut višestrukoj recenziji i to Eioneta, Evropske komisije, Naučnog odbora EEA, te međunarodnih stručnjaka.

Informacije na nivou države koriste se za provedbu politika i poboljšanje razmjene novih aktivnosti i pristupa. Prihvatajući izazov koji se odnosi na povećanje složenosti znanja, izvještaj sadrži konzistentne i sažete procjene kroz tematske cjeline. Konačno, izvještaj se bavi sistemskim karakterom današnjih izazova u oblasti okoliša, uključujući gore spomenute sisteme proizvodnje i potrošnje, kao i uvidom u to na koji način Evropa može da odgovori na današnje izazove bez presedana u oblasti okoliša, klime i održivosti.

⁽²⁾ 28 država članica EU zajedno sa Islandom, Lihtenštajnom, Norveškom, Švicarskom i Turskom.

⁽³⁾ Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Srbija i Kosovo (u skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1244/99 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova).

Evropska agencija za okoliš

Evropski okoliš
Stanje i izgledi 2020
Izvršni sažetak

2019 — 13 pp. — 210 x 297 cm

ISBN 978-92-9480-186-9

doi: 10.2800/926809

Kako kontaktirati EU

Lično

U svim dijelovima Evropske unije postoje stotine Europe Direct info centara. Adresu vama najbližeg centra možete naći na: https://europa.eu/european-union/contact_en

Putem telefona ili elektronske pošte

Europe Direct je servis koji odgovara na vaša pitanja o Evropskoj uniji. Ovaj servis možete kontaktirati:

- putem telefona na besplatan broj: 00 800 6 7 8 9 10 11 (neki operateri mogu naplatiti ove pozive),
- na sljedeći standardni broj: +32 22999696 ili
- putem elektronske pošte preko: https://europa.eu/european-union/contact_en

Kako pronaći informacije o EU

Na internetu

Informacije o Evropskoj uniji na svim zvaničnim jezicima EU dostupne su na internet stranici Europa: https://europa.eu/european-union/index_en

EU publikacije

Možete skinuti sa interneta ili naručiti besplatne ili prodajne EU publikacije na: <https://publications.europa.eu/en/publications>. Više primjeraka besplatnih publikacija možete dobiti ako kontaktirate Europe Direct ili vaš lokalni info centar (vidi https://europa.eu/european-union/contact_en).

EU zakonodavstvo i relevantni dokumenti

Za pristup pravnim informacijama EU, uključujući sve zakonodavstvo EU od 1952. god. na svim zvaničnim jezicima, idite na EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Otvoreni podaci iz EU

Portal pod nazivom EU Open Data (<http://data.europa.eu/euodp/en>) omogućava pristup bazi podataka iz EU. Podaci se mogu skinuti sa interneta i ponovo koristiti besplatno, bilo za komercijalne bilo za nekomercijalne svrhe.

Evropska agencija za okoliš
Kongens Nytorv 6
1050 Kopenhagen K
Danska

Tel.: +45 33 36 71 00
Web: eea.europa.eu
Fejsbuk: www.facebook.com/European.Environment.Agency
Twitter: @EUEnvironment
LinkedIn: www.linkedin.com/company/european-environment-agency/
Upiti: eea.europa.eu/enquiries
Prijavite se da primete notifikacije agencije na: <http://eea.europa.eu/sign-up>

TH-02-19-902-BS-N
doi:10.2800/926809

Publications Office
of the European Union